

1971

En oversigt

Ved *Carl Trock*

1971 fik sit præg ved, at der kom betænkninger om 3 af de forudgående års hovedemner, både fra kommissionen om kristendomsundervisningen, strukturkommissionen og liturgikommissionen. Derimod skete der en vis afmatning af den ret intense debat om folkekirkens fremtid.

I. *Folk og kirke.*

Ved årsskiftet stod debatten om folk og kirke på sit højeste (1971 174 ff.) og både Extrabladet og Aktuelt brugte megen plads på at fortælle om de tomme kirker.

Men ved siden af dyrkelsen af undtagelserne, det stigende antal udmeldelser, kom der efterhånden nogle ret holdbare tal for den almindelige stabilitet. En Gallup-undersøgelse angav, at 93 % stadig stod i folkekirken. Og de fleste ville blive der, for af de 93 % mente igen 8 %, at det var sandsynligt eller muligt at de meldte sig ud, mens 7 % ved et »ved ikke« lod muligheden stå åben (Berl. Tid. 29/3; den tendens var mest fremtrædende hos de unge, især i hovedstadsområdet). TVs Kirkeligt Spektrum fandt nøjagtigere tal frem og kunne via Kildeskattedirektoratet meddele, at 95,8 % stadig var med i folkekirken.

For afmatningen af dette røre betød det vel også lidt, at samt-

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: BeAW Berlingske Aftenavis Weekend, senere Weekendavisen; DKt Dansk Kirketidende; DMbl Dansk Missionsblad; Ft Folketingstidende; Hskbl Højskolebladet; IMT Indre Missions Tidende; Jy-Po Jyllands-Posten; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; KiVe Kirkens Verden; KP Kristeligt Pressebureau; MrBl Menighedsrådenes Blad; PrfBl Præsteforeningens Blad; RoSt Roskilde Stiftsblad; Sjt Sjællands Tidende; AAST Aarhus Stiftstidende. Årstal tilføjes kun, hvor det ikke er 1971. – Hvor der henvises til tidl. årsoversigter anføres alene *udgivelsesåret*.

lige partier i Folketinget ret håndfast afviste Hanne Reintofts forslag om, at man ved et kryds i skatteskemaet kunne bestemme sit forhold til folkekirken [1].

En ny kirkestatistik fra hovedstaden blev ikke færdig i 1971. Derimod viste det sig, at et betragteligt antal HF-studerende melder sig ud af folkekirken og undgår eksamen i kristendomskundskab, samtidig siges det dog, at undervisningen dér ellers møder interesse [2].

Her vedkommende var den vurdering af virkeligheden bag det store medlemstal, som selv udtalte tilhængere af folkekirken kunne give. Den kom frem under drøftelserne om konfirmandundervisningen, og den kunne få bl.a. sognepræst E. Brandt Nielsen til at spørge, om der overhovedet var mening i at bevare konfirmationen. Han var selv stemt for at svare noget i retning af et nej dertil [3]. Det er alene kirken, der forestiller sig at vi har en kristen enhedskultur, skrev pastor Helge Lundblad, men dér lever den i bedste

[1] Jfr. 1971, note 5. – Ved 1. beh. (5/3, Ft 4353) ville VS i stedet tale om adskillelse mellem stat og kirke. Morten Lange (SF) vidste, at der var en barriere når man ville ud, og den måtte brydes ned (jfr. 1970 153), ellers måtte »vi andre« acceptere det indgangskort, som folkekirken sætter. Afvisningen var bastant, sagen drejede sig ikke om folkekirken men om skatteteknik. Ingen andre steder fordrer man, at et medlemsforhold fortsat skal bekræftes, sagde kirkeminister Arne Fog Pedersen. Forslaget var uantageligt, lovgivningen kan ikke pålægge folkekirken at fravige sit princip, at dåben er forudsætning for medlemsforholdet. Men ministeren ville pålægge præsterne at give kommunerne meddelelse om udmeldelser, ligesom der ville blive foretaget en samlet registrering. – Men Hanne Reintoft slog over i et opgør med folkekirken, fordi den shanghajer de nyfødte børn, der siden kun lærer om den protestantiske religion i skolen. Hvorfor er man imod, at der kræves en aktiv handling for at være med? 3/9 meddelte det nedsatte udvalg, at det ikke var nået til ende med arbejdet (Ft Till. B 3501). – Ønsker i indenrigsministeriet om ændret procedure ved udmeldelser, se KD 3/2. Sagen erindret ved spørgsmål, se Ft 71/72 1548. Fremtidig opgørelse af medlemstallet i Statistisk årbog, BeAW 10/12.

[2] Det skulle særligt være forud for eksamen, at HF-erne meldte sig ud, 14 % eller 298 af 2166 eksaminander havde gjort det; i Jylland var der 7 %, på Øerne 11 % og i hovedstadsområdet 32 %, MrBl 165, 212, 281. Men 40–50 % af HF-erne har hidtil valgt at skrive den ene af 2 årsopgaver i kristendomskundskab, oplystes det også, KD 30/8.

[3] KD 12/10, jfr. i samme retning Johs. Johansen, PrfBl 553, Viggo Mortensen KD 26/2, Poul Exner Re-formatio 23, måske også Jørn Jørgensen RoSt 168, 183 og Helge Lundblad KiVe 128. Jfr. B.T. 4/8.

velgående (Kristelig Forening for Børne- og Ungdomsforsorgs årsberetning).

Studenterne 1970 havde jo kunnet skrive stil om kirken, og hele 42 % af dem valgte at gøre det. Dansklærere sammenfattede deres vurdering af stilene sådan: Det havde studenterne manglet forudsætningerne for, besvarelsene var præget af indoktrinering fra massemedierne. Det var tydeligt, at de fleste ikke havde forbindelse med kirken; det rystende var dog ikke den ringe viden, men at studenterne mente at vide en hel del (KD 15/4).

FDF og FPF udspurgte seniormedlemmer om kirke og kristendom og opdagede, at næsten 3/4 undlod at svare på, hvad synd er, mens de øvrige overvejende henviste til det 6. bud. 40 % mente ikke, at Jesus havde levet. Det gav anledning til at spørge om betydningen af kirkeligt børne- og ungdomsarbejde (KD 28/6 ff., her mindre pessimistiske KFUM og K-spejdere).

Fra den store verden meldtes om en ny Jesus-bølge og mange herhjemme talte om ny-religiositet blandt de unge. Den vil gå udenom kirken, mente biskop Hans Kvist (Berl. Tid. 30/5). Premieren 2. juledag på Jesus Christ Superstar forstærkede interessen for fænomenet, men lod stå åbent om det var noget selvgroet eller mest skabt af forretningsfolk og journalister (t.eks. Berl. Tid. 26/12, TVs Focus 9/1 72). Også »Unge kristne« kom i søgelyset og en vestjysk ungdomsvækkelse, i opposition til folkekirken. Vil den dræne denne, spurgtes der, eller vil det moderne KFUM og K-arbejde, centret om kammeratskabsaftnerne i Herning, blive en vej til folkekirken for unge hjemløse? (Jørgen Thorgaard BeAW 7/1 72). Den erkendelse var der vidt forskellige steder, at de unges hjemløshed hang sammen med, at følelseslivet havde haft dårlige kår i folkekirken, og at de unge, der søgte rigere fællesskaber andre steder, aldrig havde haft kontakt med deres egen kirke [4].

Folkekirken almindelige medlemmer skal ellers afnødes svar og blev det så sandelig også. På baggrund af 393 besvarelser mente

[4] Riber Jensen og Møller Petersen KD 26/3; Maria M. Thulstrup: Tiden er inde til kristen meditation, vi har forsømt at tale om efterfølgelse (KD 2/3), hertil spurgte Peter Riemann: Kan vi melde hus forbi? (DKt 126, 138). Mange unge søger efter Gud og søger udenfor kirken, og vi kan ikke komme på talefod med ret mange af dem, skrev Th. Græsholt, det skyldes at vi har for travlt og ikke gør os ulejlighed med andre, Lolland-Falsters Stiftsbog 64, jfr. samme og Axel B. Jeppesen KD 22/9, Jørgen Bøgh KD 2/4, Berl. Tid. 26/12, samt menighedsrådsforeningens stilekonkurrence, MrBl 179, KD 19/7, 27/7.

Jørgen Thorgaard, at det var forkert at kalde samfundet ukristeligt, for kristendommen havde stadig stor indflydelse. Men uvidenheden derom var i hvert fald stor[5].

Og så udkom Per Salomonsens sociologiske disputats, baseret på en dyberegående analyse af svar fra 123 personer. De 80 % af dem erklærede sig for kristne, og af dem var 35 % religiøse, idet udtrykkene nærmest blev brugt modsat gængs teologisk sprogbrug. 17 % havde det ønske at deres børn blev »positive kristne«, knap 45 % at de blev »almindelige kristne«. Kun hos en af oplyserne fandtes en opfattelse af synd, der lå den lutherske nær. – Den moderne danskers religion er temmelig ordløs og begrebsfattig, og at tale til folk om Helligånden »er det rene galimatias«, det hørte til Salomonsens erfaringer[6].

Værdien af den slags undersøgelser er dog tvivlsom (provst Sv. Aa. Nielsen KiVe 137), ja det er usmageligt at sætte tro og kristenliv på hulkort. Nysgerrige teologer og geskæftige sociologer må forhindres i at trampe på personligt åndeligt liv, blev der indvendt (Erik B. Nissen Hskbl 3, Berl. Tid leder 4/1). Spyt dem i ansigtet, skal sognepræst Søren Krarup have tilrådet (e. KD 23/11, jfr. Lilleøer i Tidehverv 3).

Var det så en uvildig vurdering, som den katolske biskop J.W. Gran, Oslo gav ved bispemødet i Rom? Her talte han for samarbejde med protestanterne, på grund af den stigende sækularisering;

[5] KD 22/1 72, KiVe 84. – »Religion og Samfund«, foreløbig rapport fra Religionshistorisk afdeling ved Københavns Universitet: 57 % anså sig for gode kristne; 46 % ville uden folkekirken savne noget væsentligt; 70 % mente at forældre burde lade deres børn døbe; 21 % mente at man kunne være en god kristen, uanset om man hørte til et kirkesamfund eller ej; 14 % mente at hyppig kirkegang er nødvendigt for gode kristne. 12 % havde været til gudstjeneste i løbet af et år, 29 % fulgte med i radio og TV. 50 % læste i Bibelen, 54 % bad aftenbøn og 42 % gjorde det med deres børn. (Der var også spurgt: Hvor ofte er De blevet bønført?) – 15 % kunne svare rigtigt på spørgsmål om de 3 store højtider, 26 % svarede helt forkert. 68 % mente, at kirken burde tænke mere på at hjælpe andre end på at prædike.

[6] Berl. Tid. 21/11. Jfr. »Religion i dag«: 20 % af de kristne tvivlede på Guds eksistens. Over halvdelen af svarerne bad aldrig aftenbøn, 30 % gjorde det dagligt, 15 % af og til. Det var middelalderens gudsbeviser der blev lagt vægt på, kun 13 % oplyste af sig selv, at Gud kendes udfra Bibelen, knap 9 % gjorde det efter at være spurgt om det. Godt 40 % betvivlede at Jesus var Guds søn, 33 % mente at man egl. burde vente med dåb til en modnere alder, og knap halvdelen mente, at forældrene ved dåben påtog sig en forpligtelse for deres børn, mens 20 % ikke mente, at de var forpligtede.

det var nødvendigt, hvis kristendommen skulle bevares i Norden (KD 3/12). Så pessimistiske vurderinger stod ikke alene. Nu som før kom der både varmt forsvar og mange udtryk for tiltro til folkekirken (t. eks. 5 præster i Jy-Po 18/4).

Forholdene sættes vel noget i relief af en vestjysk amatørundersøgelse af, hvad folk i Ringkøbing tager sig til. Her havde 20 % været »i kirke« indenfor den sidste måned (af de 25-30 årige 12 % af de 31-40 årige 10 %), mens 5 % var politisk aktive. Og det skal nok forstås bredt, for det oplystes også at der nærmest var total mangel på politisk interesse hos dem under 40 år (Jy-Po 18/2).

Krigserklæringer møder folkekirken sjældent, undtagen fra teologer[7]. Hyppigere stilles der krav om at samfundet stiller sig neutralt i religiøse spørgsmål. Det får praktisk betydning i folkeskolen, hvor morgensang- og bøn falder væk flere steder, eller hvor kristendomsundervisningen fordres steriliseret[8].

Påstande om at man ovenfra ville genere kristeligt arbejde, fordi samfundet indførte øget bruger-demokrati i en række institutioner, vandt ikke frem. Når medarbejdere her frygtede antikirkelighed, så havde det anden adresse[9]. Og når de politiske ungdomsorganisationer søgte at tiltage sig eneret til den støtte til idébestemt

[7] Johs. Aagaard se siden p. 245. Pastor Attila Szilas (1970 139) forlod embede og folkekirke, den gav ikke megen kontakt, men fik folk til at leve på en illusion om, at alle var kristne; han satte evangeliet over systemet og opfordrede folk til at melde sig ud. 9 fulgte ham, ellers erfarede han, at folk ikke ville bruge ham, når han ikke var rigtig præst; kort efter meldte han sig atter ind i folkekirken (KD 18/3, 1/5, 28/5; Berl. Tid. 7/2, 28/3; MrBl 83; Virum Avis 22/12 70).

[8] Jfr. note 12. – Konservativ Ungdom fordrede endog i sit nye idéprogram »Idé 71« at religionsundervisningen frigøres fra skolen, eleverne skal i stedet have nogle ugl. timer fri til udøvelse af deres religion. Udtalelse fra Landsorganisationen af Elever, se Betænkning 617, p. 118.

[9] Jfr. 1971 176 f. – På menighedsbørnehavernes årsmøde taltes der om uro rundt om, på grund af socialministeriets cirkulærer om forældre- og medarbejderindflydelse, men man håbede at de nye repræsentanter ville anerkende arbejdets grundlæggende tanke. Nye vedtægter skulle sikre præget af en bestyrelsesforening og bevare arven; de rejste en opposition, som forlod foreningen, men den vidste også, at der var risiko for, at institutionerne blev invaderet af folk, der ville det kristelige til livs (»De samarbejdende Menighedsbørnehaver« nr. 2). Bestyrelsen fandt det magtpåliggende, at man fik sit eget børnehaveseminarium, ledet i kristen ånd, det var blot vanskeligt, fordi pladserne på seminarierne fordeles af et optagelsesnævn (KD 24/1 72). Stærk uenighed i Kristeligt Studenter-Settlement om love og ny struktur, se KD 30/10.

arbejde, der kan ydes efter fritidsloven, så ramte det ikke alene det kristelige arbejde (KD 22/5, 28/4).

Men generalsekretær Gunnar Hermansen mente, at den ældre generations ligegladhed med kirken var ved at vige for en bevidst stillingtagen imod. Modstanden viste sig passivt ved, at mange ikke mere lod deres børn døbe, og aktivt ved protesterne mod kirkebyggeriet. Protestlisterne var ikke lange og kunne endnu overhøres, men hvor længe (Kirkefondets årbog 34). – Protesterne blev i hvert fald flere, ligesom nogle kommuner syntes at krydse byggeplaner. Men var det så modstand mod folkekirken? Selv viceborgmester Poul Falk Hansen, MF, havde jo her skiftet standpunkt; han var valgt til præst for at fremme et kirkebyggeri i sognet, og nu fandt han på linie med byrådet at det var unødvendigt [10].

II. Folkeskole og folkekirke.

Med stigende spænding blev der ventet på betænkningen om kristendomsundervisningen i folkeskolen, læseplansudvalget kunne jo tilmed blive nødt til at afslutte sit arbejde forinden. Kommissionen brød da sin tavshed for at angive sine hovedsynspunkter og straks var de kirkelige positioner trukket op:]

Religionslærerforeningen havde fortsat sine pædagogiske overvejelser (Religionslæreren, nyt særnr.) vel vidende, at blev timetallet beskåret ret meget, så der ikke blev nogenlunde kontinuerlig undervisning, da ville faget falde fra hinanden og miste sine pædagogiske muligheder, og lærerne ville vige tilbage for at specialisere sig i det (Fogde KD 30/12 70, Berl. Tid. 17/1, Folkeskolen 70).

Det var nødvendigt, at kommissionen blev færdig inden det betydende læseplansudvalg, blev det pointeret (Religionslæreren 32), samtidig ville man i flere store byer skære timetallet ned, fordi der manglede religionslærere (Esbjerg og Helsingør KD 15/3, 20/3, 22/4, 28/5, delvist Rødovre KD 25/3). Yderligere forlød det, at betænkningen skulle holdes tilbage til efter det kommende folketingsvalg (jfr. KD 23/4). Kommissionen meddelte da, at den var ved at afslutte betænkningen, og offentliggjorde hovedtankerne deri (Religionslæreren 68, KD 3/4 ff.), den havde dog fundet det nødvendigt at forhandle med læseplansudvalget (jfr. Folkeskolen 456).

[10] Jfr. 1969 252. – Falk Hansen: Lundtofte sogn vil højst få 17.000 indb., og bedre befordringsmidler gør en ny kirke mindre påtrængende, området er også for lille til en ny kirke, KD 4/3. – Protester: DSU i Skanderborg KD 28/8, 31/8 70, Kolding KD 28/2, Gjellerup ved Århus KD 2/7 jfr. AAST 16/5; 1500 imod ny kirke i Espergærde MrBl 72; 500 mod kirke i Fortunbyen KD 11/12. – Divergenser med byråd: Viborg KD 22/5, Lyngby og Herstederne m.fl. KD 17/5, 9/9, 1/12, MrBl 151.

Bortset fra religionslærerne, som var positive (Religionslæreren 70), var man – trods advarsler mod at starte religionskrig (Thestrup Pedersen KD 4/5), det vil ikke føre til noget (Kristian Jensen IMT 256) – straks rede til at værne undervisningen mod kommissionen: Den havde søgt at vinde læseplansudvalget for sine tanker; den havde svigtet sit folkelige mandat til at styrke fagets stilling og havde lagt op til en »meget alvorlig, for ikke at sige katastrofal svækkelse«. Derfor talte en adresse om folkeafstemning, hvis formålsparagraffen blev rørt, det var uforeneligt med grundloven (IMT 385, underskrevet bl.a. af IMs formand, Kr. Friis, højkirkelige og KFUMs formand, sognepræst Gunnar Tøttrup samt valgmenighedspræst Sv. Aa. Nørgaard; jfr. Friis IMT 259 og et menighedsråd i Herning KD 2/6, 2/7).

Ganske overset blev det eneste i Folkeskolen, der lignede en redaktionel artikel. Her hed det: Kommissionen har strakt sig meget vidt for at gøre undervisningen »kens og konfessionsløs«, så vidt at den efter manges mening anlægger et gennem-rationalistisk synspunkt på et fag, mere fornøftsstridigt og følelsesappellerende end noget andet. Fagets målsætning blev skilt fra, hvad der egl. er undervisningsmål, og det måtte forudses, »at vejen er ryddet for det næste skridt, som bliver fagets integrering i det store orienteringskompleks« (23/4, 948).

Der blev også tumlet eller truet med, hvad betænkningen kunne føre til, at kirken selv måtte overtage undervisningen, eller at der måtte oprettes kristne friskoler (Kai Høst KD 17/4, jfr. 22/4, Re-formatio 22, 63, KiInf nr. 8–9), og siden oprettedes en landsforening med det formål (700 med, KD 17/10). Men her var Indre Mission meget forbeholden (IMT 538, KD 23/8, 23/9, 26/9). Så meget var dog klart, at menighedsråd og det kirkelige arbejde måtte tage anderledes fat (IMT 258), kirken måtte sætte ind og udvide sine undervisningstilbud (Kr. Jensen IMT 256; jfr. oversigterne over debatten i Religionslæreren 50, 98).

Pastor Birkedal Nielsen måtte sige fra overfor løs tale om kirkens ansvar for de døbte, for det er ikke kirken der døber. Den har ansvaret for forkyndelsen, men skal ikke foregøgle forældrene, at den nok skal klare deres forsømmelser. Det eneste forsvarlige er, »at foreholde forældrene, at de er kirkens repræsentanter overfor børnene. Det fik de at vide ved døbefonten, og det skylder de Gud regnskab for« (KD 14/5).

Denne første omgang havde vist, at kommissionen ikke skulle regne med »kirkens støtte«, det var yderligere understreget af planerne om, hvad kirken selv ville eller burde gøre.

Midt i juli forelå betænkningen (nr. 617). Her blev kristendomsundervisningens situation skildret som utilfredsstillende:

Det, at dele af faget ikke var let tilgængelige, forklarede ikke lærernes vanskeligheder i undervisningen; men i mange tilfælde betragtede eleverne – udfra hjemmets eller kammeraternes indstilling – faget som nytteløst og overflødigt. Kommissionen ville ikke indlade sig på at af- eller bekræfte påstande om, at timerne blev brugt til anden undervisning, men den havde »noteret sig, at denne påstand sjældent eller aldrig tilbagevises«.

Vanskelighederne skyldtes også påviselige enkeltforhold: For traditionel undervisning med brug af gentagelsesprincippet, at der ofte blev brugt unge og uerfarne

lærere, utilstrækkelig forsøgsundervisning og konsulentbistand, manglende bevil-
linger og dermed for få hjælpemidler på skolerne; indtil fornylig havde der været
for få muligheder for efteruddannelse, og de muligheder, der var, var ikke udnyttet
i samme omfang som ved andre fag.

Usikkerheden i folkeskolen om faget skyldtes også formålsbestemmelsen og
folkeskolelovens § 1, stk. 3 (undervisningen skal være i overensstemmelse med
folkekirkens evangelisk-lutherske lære) som uheldigt støtter opfattelsen af, at faget
har en særstilling (jfr. 1970 note 17).

Derfor tilstræbte kommissionen med sine forslag at give faget
fuld ligestilling med andre kundskabsfag. Undervisningen skulle
også her være saglig og loyal, fri for forkyndelse eller religiøs på-
virkning[11]. § 1, stk. 3 burde slettes, eller det skulle utvetydigt
fastslås, f.eks. ved en ministeriel bekendtgørelse, at bestemmelsen
alene tilkendegiver fagets centrale kundskabsområde.

»Af praktiske grunde« foreslog man at kalde faget for religion.
»Det centrale kundskabsområde er den kristendomsopfattelse, der
kommer til udtryk i den danske folkekirke«, men der burde orien-
teres om andre kirkesamfund og fremmede religioner, og tidligere
end det skete nu. Det historisk kritiske bibelsyn havde vundet
fuld hjemstedsret i folkekirken, det burde også ske i folkeskolen,
for det hører idag til det evangelisk-lutherske.

Når hovedsigtet, at motivere fagets berettigelse i folkeskolen,
var begrundet og konsekvenserne af det draget, så var opgaven at
godtgøre at det måtte opretholdes som et selvstændigt fag: Sam-
arbejde med andre fag i emnekredse var nødvendigt, men der burde
ikke ske integrering, for faget havde sit eget faglige område med
specielt indhold og sin særlige problematik. Dernæst skulle der
rådes bod på de påpegede misforhold, og her kom forslag om prø-
ver og en række bedre trivselsmuligheder. Timetallet var ikke for
lille, men fordeling var uheldig, der burde ske en styrkelse på de

[11] Hovedsagen var at fremme forståelsen for teksternes indhold og hensigt.
Kommissionen vidste da, at al undervisning medfører påvirkning, men pointerede:
Det er kirkens og ikke skolens sag at forkynde. Skolen skal afgrænse sig både
overfor den uægte forkyndelse, der propaganderer og øver pression, og overfor
kirkens forkyndelse, der fræmsætter tilsagn til den enkelte til udfordring og fri
afgørelse. – Når faget blev et rent kundskabsfag, burde fritagelsesmulighederne
egl. falde væk. For ikke at chokere burde der dog opretholdes mulighed for at fri-
tage de elever, hvis tilknytning til andre trossamfund gjorde det uforeneligt at
de var med; for lærerne blev der ikke foreslået ændringer, de skulle fortsat kunne
bede sig fritaget, for faget kunne ikke være tjent med lærere, der ikke ønskede at
undervise i det.

ældste klassetrin, fandt kommissionen. Som det var nu, var der risiko for, at forståelsen stagnerede på det stade, der var nået i barneårene. Tilmed var stoffet der brugtes på de første klassetrin kun delvist egnet til at fremme børnenes forståelse af, hvad kristendom er, og det gamle Testamente havde haft en for fremtrædende plads. Derfor foreslog en endnu næsten enig kommission, at sløjfe undervisningen i de første skoleår, for at få flere timer i de sidste skoleår.

Så deltes kommissionen i et flertal og 1–2 mindretal, uden at der var tale om gennemgående skillelinier. Et mindretal på 2 ønskede timetallet udvidet, et nogenlunde fast flertal på 9 gik ind for et næsten uændret timetal og flest mulige timer på de 2 ældste klassetrin; og når principperne var hævdet, så kunne det acceptere morgensang og -bøn, såvel som bøn i timerne, hvor det stemte med lokale traditioner. Dette udelukkede det sidste mindretal – hvoraf nogle også fandt, at konfirmandundervisningen burde placeres udenfor skoletiden. – Det beskar yderligere timetallet og afsatte i de sidste skoleår kun 2 timer i 9. klasse, samt 2 valgfri i 10. Blandt de 5 medlemmer var formanden, stiftsamtmand P.H. Lundsteen, realskolens repræsentant og 2 af Danmarks Lærerforenings repræsentanter[12].

Det blev næsten overset, at læseplansudvalget var færdigt kort efter. På linie med Danmarks Lærerforening og mindretallet i kommissionen afsatte det ialt 10 timer til undervisningen, og en placering i 10. klasse nævntes ikke. I de 2 første skoleår blev der tale om periodisk undervisning, i tilknytning til de kirkelige højtider.

[12] Primært ønskede flertallet ialt 12 timer, heraf 2 i 9. og 10. skoleår. Subsidiært de 12 timer med 2 i 8. og 9. skoleår + 2 valgfri timer i 10. (Reelt en reduktion af de nuværende 13 timer, men i forhold til den skete reduktion i andre fag en relativ styrkelse!) Både de 9 og de 5 forudsatte, at der ikke blev regelmæssig undervisning i de 2 første skoleår, mens de 2 ønskede 2/2 timer i 2. skoleår, og ialt 14 timer, subsidiært 12 + 2 valgfri i 10. skoleår. (En betænkning om undervisningen i 10. skoleår, nr. 599, foreslår, at de fleste fag bliver valgfrie og nævner ikke kristendomskundskab som en valgmulighed.) I spørgsmålet om konfirmandundervisningen er mindretallet ikke gjort op (p. 26). Når den naturligt indpasses i undervisningen, er salmesang berettiget i timerne, hedder det i betænkningen, ligesom det er fagligt begrundet at give kundskab om bøn, men ikke at bede. Spørgsmålet om morgensang og -bøn var rejst af undervisningsministeriet, og det, fandt mindretallet, »harmonerer ikke med folkeskolelovens målsætning«. – Kun når der rejses indsigelser, høres der om afskaffelse af det rundt om, i Sønderborg havde lærerrådet foranlediget det KP 11/5, i en sydfynsk landkommune skolenævnet KD 4/6.

Faget tænktes placeret blandt de obligatoriske fag. Indstillingen var foreløbig hed det, for den endelige afgørelse måtte bero på kommissionens betænkning[13].

Betænkningen mødte da påskønnelse, ofte dog ledsaget af nogen forbeholdenhed[14], men modstanden var mere markant og kom fra mere end kirkens højre fløj. Udsigterne er mørkere end de fleste troede, koldblodigt klippes de sidste tråde mellem kirke og skole over, og det dækkes med tågeslør, skrev Kr. Friis. Her stod folkekirkens fremtid på spil og den kunne ikke stiltiende finde sig i kvælertag, fordi der skal bøjes af for tiden, udviklingen og pluralismen[15].

Kristendomsundervisningen blev også jævnlgt draget frem i

[13] Lærerforeningen havde i april fremlagt et debatoplæg for at konkretisere læseplansudvalgets arbejde og havde tildelt faget 10 timer + valgmulighed i 10. klasse (Folkeskolen 868), det var fremlagt til forhandling med ordene: »En anden løsning kunne udløse en religionskrig! Integrering kan diskuteres. Iøvrigt er tallene fra kristendomsundervisningskommissionen« (Religionslæreren 56). Vice-skoledirektør Ingolf Haubirk tolkede udvalgets indstilling i det såkaldte »Notat: Vi vil ikke udradere faget; orienteringslærerne ønsker en integrering, men noget så drastisk er tiden ikke moden til, og faget har sit eget præg, der ikke bør udviskes (Folkeskolen 1510, KD 25/6). Haubirk advarede siden: En altfor stejl fastholden af, at det er et rent kundskabsfag, kan føre til krav om integration (Religionslæreren 60). Udvalget syntes at have været inde på at gøre undervisningen i 8.-10. klasse valgfri (Religionslæreren 59) og i hvert fald Haubirk havde forståelse for, at konfirmandundervisningen blev lagt på et ordentligt tidspunkt af skoledagen (s.st.).

[14] KD leder 19/7: Er man i angst for at påvirke ikke endt i den anden grøft? Der må undervises i de første skoleår, mente Religionslærerforeningen, og en del fjendtlighed skyldes betænkningens form (Religionslæreren 91). Riemann DKt 330, 434, 458. Mere uforbeholden var bl.a. Andreas Davidsen KD 30/8, Børge Roesen Folkeskolen 1820.

[15] IMT 665. En ny adresse kom, den stod Sv. Aa. Nørgaard ikke bag, men bl.a. Kirkeligt Centruns og FDFs formand, Gunnar Tjalve, IMT 535. Jfr. Kirkeligt Forbund KD 16/9, 24/9, IMT 695 og »Kirkelig Samling« KiInf nr. 6, Kristelig Lærerforening mere nuanceret KD 6/8. – Kommissionen burde ikke have accepteret et lille mindretals påstand om, at skolen slet ikke må øve kristen påvirkning (P.Vermund Jensen IMT 744, Brøndbjerg KD 19/11). Den var stærk i teoretisk viden, men svag i kendskab til skolens hverdag, skrev fagkonsulent Søren Borello, der havde deltaget i dens møder (KP 19/10, Berl. Tid. 10/11). Formålsparagraffen skal væk og det egentlige i kristendommen bort (Rørdam Bonnevie KD 24/9, Hartwig Wagner IMT 615), det stred dog mod grundloven (s.st. og Horsens Folkeblad 30/8). Bliver undervisningen på de ældste klassetrin valgfri, så er der lagt op til en halvering af timetallet (Glenthøj Berl. Tid. 19/9), og skal de fremmede religioner have 1/4 af tiden, så er der skåret enormt ned (samme KD 7/12). Jfr. KD 5/10.

valgkampen (t.eks. Sjt 9/9). Foruden Kristeligt Folkeparti havde Venstre og de konservative positive svar at give. De sidste havde i deres valgoplæg lovet at ville udbygge undervisningen på alle niveauer og at fastholde den i de mindste klasser [16].

Kommissionens flertal bed godt fra sig, begrundede forslagene med pluralismen i samfundet og pegede på de stærke kræfter, der ville lade faget gå op i orientering. Men her var et værn mod udflydning, det var noget acceptabelt, man forkastede, svarede professor Thestrup Pedersen; enhver kyndig vidste dog på forhånd, at en sanering var bydende nødvendig (IMT 696, 712).

Undervisningsministeriet indhentede udtalelser (Københavns Skoledirektion KD 3/11) og i sit svar syntes Danmarks Lærerforening at have ønsket konfirmandforberedelsen lagt udenfor skoletiden (PrfBl 1972 53). Principperne fandt tilslutning hos Landsforeningen Skole og Samfund, som dog var mindre avanceret: Det var helt uacceptabelt at sløjfe § 1, stk. 3, men bestemmelsen burde uddybes som foreslået. Den hidtidige fagbetegnelse skulle fastholdes, den understregede både fagets karakter og det centrale kundskabsområde, kristendommen. Faget burde styrkes på de ældste klassetrin uden at det gik ud over de yngste trin; derfor foreslog foreningen uforandret 13 timer og dertil 2. valgfri timer i 10. klasse (Skole og Samfund nr. 9, KD 2/11).

Bisperne fandt det nødvendigt med en særlig drøftelse, for den

[16] KD 31/8, forud havde Ellen Strange Petersen dog givet sin tilslutning til betænkningen, KD 20/8. Venstre vil fastholde fagets placering, sagde udenrigsminister Poul Hartling med henvisning til det nye handlingsprogram (Vestkysten 4/9), her lovede dog andre en forbedret stilling (Jy-Po 19/9). Og først i 1971 havde Religionslæreren (nr. 1) udfrittet partierne: KF kunne endog opgive timetal på alle klassetrin, konservative og Venstre henviste til deres programmer, Venstre tvivlede dog på, om timetallet kunne stå uantastet. De radikale skulle først overveje sagen. (Siden udtalte de sig upræcist om integrering i orienteringsfagene, Inger Lillelund Religionslæreren 72; men det ville være ødelæggende, fandt Ole Samuelson, som heller ikke ville stryge undervisningen i de første skoleår, KD 19/7.) Orla Møller (S) svarede: Her skal gives kundskaber, centret om folkekirken, men ikke ensidigt bundet af dens troslærdomme; vi er heller ikke her for karaktergivning; der må ske en timetalsreduktion som i andre fag. En integrering kunne ikke afvises, for den kan give en bedre og naturligere placering af faget, og det bør overvejes i gymnasiet. SF vil, skrev Morten Lange, en kraftig timereduktion; når det ikke drejer sig om forkyndelse, er det et spørgsmål om faget kan opretholdes; næsten alt af nutidig undervisningsværdi indgår i andre discipliner, og faget isoleret er faget blot den sidste rest af den kristendomsforkyndende skole. Jfr. 1971 204.

sag har stor betydning for folkekirken (KD 24/9). Bagefter gav de oplysning om, at betænkningens sigte fortjente forståelse [17].

Afdelingsleder Herluf Eriksen vurderede debattens forløb sådan: Kommissionen har fået tilslutning til væsentlige synspunkter, men modstanden mod at stryge § 1 stk. 3 er nok så bred, at det må opgives. Kommissionen havde haft 2 forhandlinger med læseplansudvalget, og dog var det kommet med et forslag, som betød en invalidering af faget. Sådanne små teknikergrepper burde ikke reelt have afgørelsen. Kom der ikke en forbedring på de ældste klassetrin, var »al tale om egentlig fornyelse af faget i så fald en illusion« [18].

Da biserne var sammen, drog de også den konklusion, at nu ville der blive stillet større krav til konfirmandundervisningen (KD 1/12, jfr. 11/12 om samtaler mellem 3 bisper, præster og skolefolk). Da de snart efter kom sammen igen var de stort set enige om at ønske en sognemedhjælperordning. Kirken måtte finde nye veje for at opfylde sine undervisningsmæssige forpligtelser (KD 7/1 72). Og forud var der med stigende styrke talt for, at folkekirken tog de forpligtelser op. Her kunne selv grundtvigske være med [19].

Fra grundtvigsk hold var der ellers ikke sagt meget. De kunne dog minde om, at kirkens dåbsundervisning foregår ved gudstjeneren (Heick DKt 500), eller om, at kirken er forældrene, og forsommer de deres ansvar, så bliver der ikke meget for »kirken« at gøre (Birkedal Nielsen DKt 473, 439). Man måtte også betvivle, at folk kommer til undervisning om lørdagen, når de har så vanskeligt ved at komme i kirke om søndagen (Riemann DKt 239).

[17] Ifølge KD 1/12 udtalte biskop Kvist: Vi er glade for at religion bevares som et selvstændigt fag. Vi håber at det vil blive styrket på de ældste klassetrin, og vi forstår at skolesag og trossag holdes adskilt.

[18] KD 9/12, jfr. Thestrup Pedersen Berl. Tid. 5/12. – Overlærer Knud Lange gik på læseplansudvalget og Haubirk svarede: Betænkningen er ikke noget, som udvalget blot skal rette sig efter, men et væsentligt arbejdsgrundlag. Udvalget er bundet af, at der ikke må være mere end 30 ugl. timer; de fagområder, som mener at have behov for et større timetal end foreslået, må samtidig overbevise udvalget om nødvendigheden af at beskære andre fag. Folkeskolen 2352.

[19] Således Riber Jensen KD 1/11, Jørgen Fabricius Episkopet nr. 2. – Jfr. bl.a. Johs. W. Jacobsen: Skolen skal ikke give dåbsundervisning, og ingen tror vel at kirken kan overtage al kristendomsundervisning, men en dåbsundervisning på alle alderstrin bliver nødvendig, KD 20/8, 14/12; Græsholt KD 5/10; Tjalve KD 21/9, Henrik Christiansen KD 18/11, Ginnerup BeAW 23/7, K.A.Berg KD 19/7; Helge Lundblad: Det er naturligt at begynde med konfirmandundervisning i 3 vintre, KiVe 128; Episkopet nr. 4.

Den undervisning forudsatte et religions-pædagogisk institut (bl.a. Thestrup Pedersen IMT 664, Episkopet nr. 1, »Kirkedage 71« KD 10/7). Og allerede i maj drøftede Kirkelig Voksenundervisning oprettelse af et kristeligt oplysningsforbund og af et institut i samarbejde med Dansk Bibelskole. Indre Mission var betænkeligt (Friis IMT 666), det fornægtende bibelsyn skulle jo fremmes (Rørdam Bonnevie IMT 537, KD 9/12, 25/8; Glenthøj KiInf nr. 6).

III. Folketing og folkekirke.

Kristeligt Folkeparti kom ikke i Folketinget ved valget den 21/9, men det var meget nær ved[20]. Året havde vel ikke bragt færre tilskyndelser til fortsat at slutte op om partiet. Foruden kristendomsundervisningen rejste den tvungne seksualundervisning liden-skaberne, og radio og TV bragte fortsat stærke ting[21].

Men Venstre og konservative var/blev jo positive overfor kristendomsundervisningen; i kampen mod seksualundervisningen og de nynazistiske tankegange bag førte Søren Krarup an (KD 4/6, Jy-Po 6/9, Berl. Tid. 20/6 f.); Venstres Kr. Damsgaard og siden Poul Hartling for ud mod radioen (Aalborg Stiftstid. 21/3) og såvel Knud Thestrup som den borgerlige presse omtalte gerne, at væksten i voldsforbrydelser og ulovlige aborter var standset (Berl. Tid. 25/4, BeAW 10/9).

Partiet selv måtte bruge mange kræfter på stærke indre brydninger, og de kulminerede lige før valget. 6 af 17 hovedstyrelses-medlemmer trak sig tilbage og beskyldte ledelsen for at svigte det

[20] Året var begyndt med toppolitiske drøftelser, de små partier måtte ikke afgøre regeringsdannelsen (Berl. Tid. 10/1, BT 12/1), mens justitsminister Knud Thestrup blev opstillet i en sikrere kreds end Herning (KD 11/3). Observa lovede KF chock-fremgang, især på bekostning af Venstre (Aktuelt 10/2, KD leder 4/1, Gallup Berl. Tid. 3/1, 7/2, 7/3 og 4/4: Halvdelen er over 65 og 2/3 er kvinder). Lige før valget tegnede det til godt 2% (Berl. Tid. 5/9, 19/9, Aktuelt 12/9) og formentlig en nøgleposition; formanden, Jacob Christensen udtalte sig gerne om, hvilken regering man ville støtte (KD 5/4, BeAW 16/4), mens regeringen nægtede at ville fortsætte med støtte fra KF (KD 12/6, 29/6, Politiken 18/7, 19/9).

[21] Visen »Øjet« fik i 1970 en præst til at rejse blasfemisag, den endte med fri-findelse, jfr. Erik Jensen: Det var angreb på vrangforestillinger om Gud, KD 8/10 70 ff. 1971 blev Arrabels »Automobillkirkegården« hovedanstødsstenen (Bartholdy: Erik Jensen har forrådt Kristus, KD 18/3, jfr. 13/3 ff., 27/3, 13/4). – En ny lov om indsamlinger var en overgang ved at vække røre, og KF rykkede ud (KD 11/1 ff.), men Thestrup oplyste, at sogneindsamlinger blev undtaget, og lands-organisationer kunne jo udsende skriftlige henvendelser om støtte, KD 15/1.

kristne syn ved at føre human centrumspolitik. Det må have kostet i de borgerlige kredse, der overvejende havde støttet KF [22].

Partiet fik så ikke lejlighed til at afstikke en linie og vise sin formåen i praktisk politik [23], og det forblev en gåde, om det virkelig havde været en trusel for folkekirken [24].

I juni vedtog Venstre et handlingsprogram. Her taltes påny (1971 180) om sognesammenlægninger, og igen nævntes at der kan blive tale om at ansætte præster på tværs af sognegrænserne. Men »den kirkelige inddeling er sognet« hed det, og menighedsrådene skulle have større ansvar. Principprogrammet havde talt om en omlægning af statens støtte til folkekirken, her blev det ikke nævnt [25].

På det punkt syntes de radikale, eller dog deres ordfører Ole Samuelsen, på tilbagetog [26], mens SF blev mere radikalt. Ved

[22] De fleste af vore medlemmer har altid været borgerlige, mente pressesekretæren (KD 14/1 72) og TVs valgundersøgelse i Hammerum viste, at 47 % af stemmerne var hentet hos Venstre, 27 % hos de konservative. Her var KF's vælgere jævnt fordelt både efter alder og køn. I Vest- og Nørrejylland, på Vejle-egnen og på Bornholm fik KF 5-6 % af stemmerne, i det øvrige Jylland og på Øerne nåede det ikke 2 % (Århus 1,4) og i hovedstadsområdet blev det 0,7-0,9 %. – Røret begyndte omkring landssekretæren Kai Høst (KD 3/5 f., 11/5, 15/6), det forstærkedes på landsmødet i maj (dagspressen 21/5 ff., uomtalt i organet »idé-politikk«). Stifterne valgte hovedbestyrelsen, også højrefløjen kom dog med, og de lovede afstemning året efter (KD 3/6, 13/8). 5/9 var KF igen på forsiderne, da 6 hovedstyrelsesmedlemmer gik, ledelsen kaldte det en gavnlig afklaring (KD 6/9, 11/9, Berl. Tid. 11/9). Endnu en sprængning kom efter valget (KD 3/11 f., Sjt 18/11).

[23] Et detaljeret kirkepolitisk program indledtes med ordene: Kirkepolitiske spørgsmål må i højere grad med i den politiske beslutningsproces, så der kommer en sund kappestrid mellem partierne om at give folkekirken og andre trossamfund de bedste arbejdsvilkår; som det var nu fik talsmænd for status quo vetoret.

[24] Det mente flere, bl.a. Poul Erik Søb: Det er den største udfordring for folkekirken i årtier, og bisperne og præsterne tier bare, e. KD 20/1 jfr. 1971 214. I »Idé 71« accepterede KU forbindelsen mellem stat og kirke på vilkår af en gensidig ikke-indblandingspolitik; derfor opfordrede Roskilde KU alle til at overveje deres stilling til folkekirken, hvis KF kom i folketinget, KD 28/4. – En KFUM og K-forening brugte en aften på KF og fik stærke advarsler mod at blive dækkorganisation for et politisk parti, KD 1/4, 13/4, 15/4.

[25] VU, reduceret med 5.000 medlemmer til 10.000, drøftede påny sin kirkepolitik (1969 253, 1971 180), bagefter blev det diskuteret, om kravet om adskillelse mellem stat og kirke stod ved magt eller ej, Sjt 28/6.

[26] Samuelsen var ikke forarget over, at alle betaler til kirken, militærnægterne slipper dog kun for militærtjeneste, ikke for at betale til forsvaret, Haderslev stiftsbog 31. (Siden kaldte han folkekirken en »for staten særdeles billig forretning«, Ft 70/71 4368). Just sådan havde Jørgen Kristensen argumenteret på et

valget lovede det mange reformer, og pengene skulle komme fra statsstøtten til præstelønningerne, der kunne vindes 80 millioner (Poul Dam SjT 11/9, jfr. 1967 489 og 1970 151).

Men skal der være bred enighed, før der kan lovgives? (1970 150) Ja, når det berører kirkesynet, mente Ole Samuelsen, og det gør »liturgien, det rædsomme rådighedsbeløb[27] – og hvad jeg ikke troede – præstens stilling i menighedsrådene« (Haderslev stiftsbog 33; jfr. 1971 182). Nu bragte valget stor foryngelse, især af Socialdemokratiet. Den slog igennem i den nye regering, hvor den 33-årige Dorte Bennedsen blev kirkeminister. Hun lod sig ikke aflokke noget program, men priste da den lykkelige folkekirkeordning selv om den rummede farer, bl.a. borgerliggørelse. Det vidste hun dog, at den kirkelige lovgivning ikke burde indtage en særstilling, principielt var det forkert her at fordre bred enighed[28].

I sin trontale før valget tilrådede statsminister Baunsgaard enhver regering at agte vel på den såkaldte perspektivplan (Ft 71/72 3). Her havde nogle få eksperter gjort det offentliges forbrug af penge og personale op. Også folkekirkens forhold var taget med, udgifterne vedkom skattebyrden, og indtil 1985 var der tildelt den en vækstrate på 0[29]. Det kaldte omsider biskop Henning Høirup frem. Alle, der holdt af folkekirken måtte protestere. Alt tegnede til stagnation, ingen vækst i kirkebyggeriet, uforandrede kår for

radikalt kirkepolitisk møde. Han fortsatte: Vi har nok religionsfrihed, men ikke religionslighed, de ting er uforenelige. Ligheden ville berøve de mange deres religionsfrihed, de kunne ikke høre til folkekirken med samme selvfølge som de hørte til det danske folk. Religionsfriheden betyder, at ingen er forpligtet til at tage samme parti som staten, Vartovbogen 122.

[27] Herom oplyste Kr. Damsgaard, at folketingets udvalg ikke havde betinget sig den omdiskuterede passus i cirkulæret, sådan som Fog Pedersen havde sagt (KD 27/4; 1971 183). Dorte Bennedsen svarede siden Kaj V. Andersen (V): Jeg går ud fra at alle er enige om, at der må være et loft over beløbet, Ft 71/72 1039.

[28] Så måtte det overvejes, hvad der gavnede i det enkelte tilfælde, KD 13/10 f. Berl. Tid. 17/10. – Som noget nyt havde folketinget måttet høre for de stadig flere bemyndigelser til kirkeministeren; det blev noget af en pavestilling sagde formanden for Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer, Knud Frederiksen i demokratiets navn, MrBl 79. Det var vilde og fuldstændigt overdrevne påstande, tåbeligheder som skyldtes uvidenhed, svarede Fog Pedersen, KD 12/3. Både biskop K.C.Holm og professor P.G.Lindhardt fandt dog, at folketinget i stedet for at give bemyndigelser burde tage sig tid til at ordne tingene, KD 13/3.

[29] Planen offentliggjordes 18/3, jfr. KD 2/4. Til 1985 var der uforandret afsat 10 millioner årligt, heller ikke personalet tænkte forøget. 1980 ville der mangle 400–450 præster, og man ventede ikke at det tal siden ville gå ned.

konfirmandundervisningen, ingen sognemedhjælpere (PrfBl 673, Medd. fra Århus stift 36; jfr. Henrik Christiansen om deprimerende læsning, KD 1/5). Og dermed forblev der tavshed om den sag.

Hvad havde den afgående regering tænkt sig, om den havde fortsat? Før valget nævntes: En ændring af valgmenighedsloven og måske åremålsansættelse af præsterne[30].

Det var uden begejstring, at Folketinget den 12. marts vedtog loven om afhjælpning af præstemangelen og etablerede nød-uddannelsen, det var en nødvendighed:

Flere talte om for lave præstelønninger, mens Morten Lange (SF) opholdt sig ved »den ganske interessante situation« folkekirken var i og skosede: Kan et kald ikke holde til en lille løndifference, er der noget i vejen med kaldelsen. Hanne Reintoft talte for at aftrappe den kirkelige betjening i stedet for at holde den på et niveau, der ikke var brug for.

Fog Pedersen mente ikke, at den akademiske lønramme ville blive anfægtet som følge af loven, men situationen fik ham til at se på fremtiden med bekymring og uro. Han skitserede den påtænkte uddannelse: Det blev mest hjemmestudier; kurserne skulle foregå under præstehøjskolens auspicier; ophold og undervisning skulle være fri, kun undtagelsesvist blev der tale om uddannelsesstøtte. Både han og folketingsudvalget forudsatte et rimeligt kendskab til græsk.

Udvalget spurgte om dele af præsternes arbejde kunne overtages af andre, f. eks. familie- eller socialrådgivere; men præsterne og deres arbejde var væsensforskelligt mente ministeren. En civilregistrering kunne derimod give en aflastning. (Noget som han før havde været betænkelig ved, KD 11/11 70).

Samtidig opfordrede hele folketingsudvalget ministeren til »at gennemføre enhver mulig foranstaltning«, der kunne udjævne den ulige arbejdsfordeling mellem præsterne[31].

Loven endnu ikke vedtaget, havde professor Børge Diderichsen

[30] Fog Pedersen BeAW 13/8. En ny valgmenighedslov var forberedt (1971 194) og bisperne havde anbefalet en snarlig revision, KD 8/1. I årets løb opløstes igen et par valgmenigheder (Rødding og Askov), Københavns Valgmenighed solgte sin kirke, men sikrede sig brugsret, mens Jørlunde valgmenighedskirke står foran nedrivning. Valgmenighederne opnåede administrativt, at de til kirkerestaureeringer kan få statstilskud og lån af stiftsmidlerne til en forhøjet rente, KD 13/3. Jfr. BeAW 4/6, KP 17/12, KD leder 23/12.

[31] Henvisn. Ft 70/71 15. – Røret var næsten overstået året før, jfr. 1971 187. Præsteforeningen renoncerede, der var også taget hensyn til noget af dens kritik (PrfBl 420). Høirup måtte dog kalde forslaget elendig, og ligesom Lindhardt nærede professor Prenter frygt for, at loven blev permanent, PrfBl 153, jfr. DKt 114.

påtaget sig at sætte den nye uddannelse igang, og resolut blev der lagt ud. Den blev mødt med interesse og allerede i august gav den nye lov 8 præsteemner[32]. Flere opfordrede til at søge samarbejde med »Teologi for Lægfolk« (bl.a. N.J. Rald KD 13/8; 1971 189). Men her sigtede man på en omstrukturering af kirken, arbejdede udfra problematikken af idag, og ville ikke uddanne »præster til udsalgspris« udfra en teologisk situation af igår[33].

Kirkeministeren tog til årsmøde og appellerede indtrængende til menighedsrådene om at medvirke til sognesammenlægninger: Vil De se videre ud end til Deres eget sogn, for at folkekirken kan være, hvor folk idag er og hvor fremtiden er? (MrBl 161) – Så måtte han endda høre for, at han underdrev. Der manglede ikke 150 præster, men 500, hævdede P. Nepper-Christensen, for igennem mange år var der ikke oprettet embeder i forhold til befolkningstilvæksten[34] – En kendsgerning var, at der indtil 1969 var oprettet flere nye embeder, end der var sparet ved sognesammenlægninger (Ft 70/71 2859). Og siden var det ikke ændret ret væsentligt[35].

Påny meldte der sig flere til det teologiske studium og Århus fik igen flest (110 af 162). Og atter stod der diskussion om, hvor

[32] De 2 kom fra »Teologi for Lægfolk«, herfra kom ialt 15 af de 38, der indstillede sig til eksamen. Det kneb især med græsken, 9 bestod i et eller flere fag, heraf 8 Århus-folk, mens 5 derfra dumpede i alle fag. – 120 var interesserede i uddannelsen og ca 40 lærere kunne umiddelbart tage fat; 30 indstillede sig til adgangsprøven og ca 1/2 kunne fortsætte. Her kom folk fra alle samfundslag, en del kordegne, KD 7/4, 11/8, 14/8, 23/8, Berl. Tid. 15/8.

[33] Havde der været andre stillinger for vore folk, så havde de næppe gået op til den nye eksamen, mod vores råd, skrev dr. theol. P. Nepper-Christensen. Pensumskravene havde været ganske uafklarede, kravet om pastoralteologi kom sent, og her dumpede mange. I Århus blev de første 20 færdige (KD 8/1) og der meldte sig 60 nye, så der ialt var 100 kursister på 4 hold (KD 15/9, PrfBl 709). – Kritik af den nye eksamen, som hård KD 17/8, som slap KD 11/8, censor-replik 23/8.

[34] I 1943 havde der været 2350 indb. pr. præst, nu var der 3150, PrfBl 245, KD 12/2, 27/7, jfr. Knud Holt: Det drejer sig om kirkesynet, KD 6/4; kirkeministeren: 1943 kan ikke være normgivende, KD 29/7.

[35] For året 1970, se 1971 14. I året 1971 blev der sparet 13 præster ved sammenlægninger og 3 ved nedlæggelse af embeder (alle i byerne), nogle andre byembeder blev ikke opslået; medregnet et par cand. theol.er fra andre stillinger, enkelte valgmenighedspræster, folk fra utraditionel vej (skolefolk) og anerkendte til at søge præstestillinger (2 grønlandske præster) blev der ialt 25 nye emner foruden de 8 fra særuddannelsen. Disse – og 32 kandidater fra Kbhvn., 18 fra Århus – skulle modsvare 7 nye embeder og de 71, der blev ledige ved dødsfald og afsked.

mange der vil få eksamen, og hvor mange der bliver præster. Men i hvert fald vil der indtil 1980 blive stigende præstemangel[36].

Omsider kom der en ordning af den gejstlige betjening af forsvarret (1967 492, 1969 268). Den 1. marts ansattes 61 designerede værnspæster, alle ved siden af deres embeder. Dette og fordi man mente, at der kun var udnævnt godt halvdelen af hvad der var nødvendigt, rejste kritik. Men der var da glæde over, at begyndelsen var gjort, og at det var tilkendegivet, at samfundet ønskede kirkelig betjening her (KD 21/4, Berl. Tid. 17/1).

For kirkebyggeriet blev det ikke noget givtigt år[37]. Vrangvilje hos nogle kommuner fik både menighedsrådene og Kirkefondet til at påkalde kirkeministeriets indsats (MrBl 151, årbog 35).

Stift for stift rettes de kirkelige grænser af[37A]. Mest berører det provstierne, og her og der oprettes nye. Også enkelte stiftsgrænser blev korrigeret. Helsingør stift afgav således sine 2 provstier i Københavns kommune; den helt store omlægning på Sjælland forlød der ikke yderligere om (1971 186).

Det syntes stadig nødvendigt at vende tilbage til, hvad lovgivningen sidste år betød (1971 184). Det var vigtige områder, som menighedsrådene havde afgivet til provstiudvalgene (Knud Frederiksen MrBl 150). Biskop Holm gjorde det sådan op: Lokalt havde de udvalg magten, og ellers kirkeministeriet og de faglige organisationer:

[36] Lindhardt: Halvdelen får eksamen, 60 % deraf bliver præster, MrBl 234. I Århus spurgte man de nyankomne, 23 svarede at de ville være præst, 17 ville det ikke (14 af dem ville undervise) og 32 havde ikke bestemt sig (KD 6/9). Året før havde der blandt de teologistuderende vist sig nogen større interesse for præstegerningen (PrfBl 154, AAST 29/8), og der indvendtes: TV og Per Salomonsen misbruger tallene kirkepolitisk (N.H.Arendt KD 16/10, 26/10). Den svækkede vilje til at gå ind i præstegerningen er en kendsgerning, svarede Salomonsen, og for det kommende 10-år er sagen oplagt (KD 22/10). – Studieskift har senere øget antallet af nye teologi-studerende med 36, men den tilsvarende afgang fra teologien til andre studier er ikke opgjort.

[37] I Lille Værlose, Randers (Skt. Andreas), Horsens (Sønderbro), Stoholm og Kollund indviedes nye kirker, i Hald Ege et kapel; Mørkøj kirke og Brændkærkirken i Kolding udviedes og den første vandrekirke flyttedes til Karlsunde. I Godthåb indviedes Hans Egede-kirken ved den grønlandske kirkes 250-års jubilæum.

[37A] Biskop Dons Christensen havde dog stillet den betingelse for sin medvirken, at tilpasningen skete på demokratisk grundlag, med lokal tilslutning; det blev da noget, der krævede tid (Ribe Stifts Landemodeakt 1970, p. 30).

Folketinget burde tale åbent om demokratiets problemer; det drejer sig ikke alene om det lokale demokrati, selv om der hyppigst tales om det, men også om hensynet til helheden. Der måtte komme en afgørelse i forholdet mellem sogn og provsti. Biskop Holm fandt selv, at menighedsrådene burde have haft ansvaret for samordning og prioritering; folketinget havde glemt, at den decentralisering, som ikke når ud til de yderste led, altid bliver en centralisering. Nu havde provstiuvalgene og ministeriet magten, og menighedsråd og bisper kunne kun tale med; den egentlige påvirkning af ministeriet foregik udenom dem, gennem de faglige organisationer. – Ordene faldt ved et radikalt møde, og Ole Samuelson svarede: Har udvalgene den magt, så er valgmåden ganske uansvarlig, lovene burde dog foreløbig prøves (KD 13/3).

Ved anden lejlighed blev sagt: Præsteforeningen har mærket, at den nye tjenestemandsslov og hovedaftalen giver »fordele og muligheder, vi ikke tidligere har kendt« (Olav Lindegaard PrfBl 635). – Sådan iøvrigt også de andre tjenestemænd m.fl., de fik 14. januar-udvalget som forhandlings-forum; lokalt kunne menighedsrådene afstikke deres arbejdsfelt, derefter blev det top-forhandlinger, og de kunne gå hårdt til (MrBl 160, KD 9/6, Kordegnenes Blad 79).

Da lovgivningen blev prøvet første gang sommeren 1971, så var det dog kommunerne, der vakte mishag hos menighedsrådene. De syntes mere end før at have brugt indsigelsesretten mod store budgetstigninger, men havde da også selv fået pålæg om at holde igen på deres budgetter[38]. Der var opstået et spændingsforhold, fastslog Knud Frederiksen (MrBl 150). Det kan der komme på et andet felt. I mange kommuner er der dels kommunale, dels menighedsrådsbestyrede kirkegårde, og vil man en samordning, er der ikke langt til vanskeligheder[39].

III B. Strukturkommission – rådighedsordning.

Midt i maj forelå strukturkommissionens betænkning. Sigtet var at styrke det lokale demokrati, både ved langt større ansvar og ved administrativ decentralisering og forenkling – at skabe mulig-

[38] Generelt kunne kommuneskatten stige med 7%, der kunne dog forhøjes væsentligt; flere byråd fandt da 20%-reglen ved kirkelige budgetter urimelig og nogle skar ned til de 20% (MrBl 239, Berl. Tid. 6/9, Sjt 1/10, 18/11).

[39] Problemet var forudset i de nye love, og overalt kan der oprettes bestyrelser, så både menigheds- og byråd er med (Roesen PrfBl 1970 663). Ministeriet kan ikke imod menighedsrådene overlade byrådene styret, pointerede Knud Frederiksen (MrBl 150). – I Århus luftedes planer om store centralkirkegårde (A ASt 30/4), i Odense drøftede byrådet gratis begravelser; det lod sig høre fandt biskop Holm, på landet er jorden ofte gratis (KD 14/12 70). Jfr. kirkegårdsinspektør Hans Larsen om nødvendigheden af en samlet kirkegårdsadministration, Vore Kirkegårde jan. 1971.

hed for samarbejde på alle niveauer, uden at det gik ud over folkekirkens rummelighed, og mens forbindelsen mellem stat og kirke opretholdtes, men ændret så folketinget i højere grad afstak de store linier – og ved uddannelse, efteruddannelse og forskning at give folkekirken og dens medarbejdere bedre forudsætninger for at virke i det moderne samfund.

Forkyndelsen var da folkekirkens hovedproblem. Og det kunne ikke ordnes ved praktiske ændringer, men de kunne måske medvirke til at lette kommunikationen, hed det. Trods forskelle i kirkesyn havde der været en fælles erkendelse af, hvor problemerne især lå, og i mange tilfælde var der enighed om forslagene:

Menighedsrådene slog ikke længere til. Udviklingen var gået på tværs af sognegrænserne og ville det endmere med nye grundenheder; storkommunerne var dannet under hensyn til eksisterende fællesskaber og ville endnu mere blive fællesskabsdannende. Det var naturligt at kirken nu fulgte samfundsudviklingen, ja skulle den bevare karakter af folkekirke måtte der ske en integration i samfundet.

Opgaverne krævede større kirkelige grundenheder, og en demokratisering krævede bæredygtige led; kredsen omkring kirke og menighed måtte dog ikke blive for stor. I hvert provsti/kommune[40] skulle der ved direkte valg vælges et provstiråd (på 15 medlemmer) med besluttende myndighed, ikke blot formueforvaltende som menighedsrådene. Ansvarsområdet var folkekirkelige formål, og hvad det var afgjorde rådene selv, negativt burde der være afgrænsninger, f.eks. overfor socialvæsenet; pastoratsinddelingen i provstiet hørte med og antallet af præster og kirkefunktionærer (herunder sognemedhjælpere, hvis arbejdsfelt ikke fastlagdes generelt, det afhang af forholdene), følgelig skulle der lokalt udredes en væsentlig del af lønningerne.

Der blev fortsat menighedsråd, på 5 medlemmer + præsten/erne. De havde allerede fået sekundær betydning, og flere opgaver blev nu fælles for provstiet; men såvidt det var muligt skulle de have ansvar for de lokale forhold. Ved præstevalg skulle både menighedsråd og provstiråd indstille, menighedsrådene først. Var der begge steder det samme flertal, så skulle indstillingen følges, ellers kunne ministeren vælge, men alene mellem de 2 der var flertal for.

Præsterne skulle nemlig ansættes på provstibasis med et nærmere bestemt pastorat som tjenestested. Man lagde vægt på den hidtidige tradition, at en præst er ansvarlig for et bestemt område, men på den måde kunne et pastorat ændres under hensyn til den folkelige udvikling, eller som der blev behov for bistand i andre pastorater eller ved betjening af institutioner, uden at der skete indgreb i tjenestemandets rettigheder. Arbejdet udenfor pastoratet skulle være af afgrænset og selvstændig karakter, hed det.

Ændringerne gjaldt alene ansættelsesområdet, tjenesteplichterne foresloges ikke ændret, og i deres embedsførelse forblev præsterne uafhængige af de folkevalgte organer. Arbejdsfordelingen imellem dem burde ske i samarbejdsudvalg; oprettelse

[40] Trods alt burde der også i de største kommuner vælges ét provstiråd, der måtte så ske en opdeling i provstekredse, der kunne fungere selvstændigt.

deraf var dog først foreskrevet, når halvdelen af præsterne ønskede det, uden påhvilede det arbejde provsten. En provst kunne have med flere provstier at gøre, han skulle deltage i provstirådsmøderne og var med i samarbejdsudvalget, men udelukket fra at blive dets formand. Hovedparten af provsternes økonomiske gøremål faldt væk sammen med provstiudvalgene.

Flertallet gik ind for, at folk frit kunne slutte sig til den menighed og kirke i provstiet, som de ønskede, og få valget der. Den frihed var »meget betydningsfuld« selvom det stadig blev almindeligt, at folk hørte til hvor de boede; ret til betjening havde man fortsat hvor man boede, men også midlertidig bopæl skulle give samme ret. Det stod altså til folk om sognegrænserne blev opretholdt, og da byudvikling o.a. kunne føre til jævnlige ændringer af den lille enheds grænser, så foreslog flertallet at betegne denne menighed, ordet sogn måtte »desværre« opgives a.h.t. administrationen af matrikelvæsenet. – Et mindretal på 5 – delvist grundtvigske – tiltrådte hovedskitsen uden denne løsningen af sogneforholdet; 3 andre medlemmer – alle læge – fandt ikke, at der længere var lokale fællesskaber at tage hensyn til og foreslog, at provstiet skulle være den eneste lokale enhed og præsternes fælles virkefelt.

På stiftsplan skulle et stiftstilsyn føre legalitetskontrol med budgetter og regnskaber og øve tilsyn med kirker og ejendomme. Medlemmer blev biskop, amtmand og 4 medlemmer, valgt af provstirådene, og udvidet med en repræsentant for præsterne udgjorde disse stiftsrådet. Det skulle varetage folkekirkelige anliggender af ikke-lokal art: Ansættelse af konsulenter, f.eks. ved konfirmandundervisningen, betjeningen af særlige befolkningsgrupper og større institutioner. Udgifterne skulle dækkes ved ligning, foretaget af stiftsrådet. – Så langt gik de 5 ikke, samarbejdet måtte gro op; mindretallet foreslog samarbejdsudvalg, repræsenterende de forskellige egne, og som uden videre kunne råde over, hvad provstirådene vedtog at bevillige til fælles opgaver, men ligningsret forudsatte ministeriel godkendelse. – Bisperne blev iøvrigt mindet om deres tilsyn, det var af betydning, ikke mindst for konfirmandundervisningen. – Provstirådene fik ene valget ved bispevalg, det mindskede landsogdenes dominerende indflydelse her; et stort mindretal så dog væk fra denne ulighed, for alle valgte, også menighedsrådene, burde kunne stemme.

Der skulle særlige forhold til for at motivere en særlig kirkelige betjening; derfor kom industripræster ikke på tale, industrien udgjorde ikke længere et særligt miljø, men et led i hele det ændrede samfund, og var med til at stille krav om ændringer i præsteuddannelsen. Nogle fag kunne naturligt tages op på universitetet, andre måtte placeres på kurser, der indgik i den kandidatjeneste, der skulle være en forudsætning for fast ansættelse. Kandidaterne skulle ordineres og virke som præster og lønnes. – Men det forudsatte et forskningsinstitut, hvor man ud fra kirkens situation kunne beskæftige sig med adfærdsvidenskaberne, og ikke alene med henblik på uddannelse af præsterne, men f.eks. også sognemedhjælpere. Der måtte så ske en samling af det nye institut og pastoralseminariet og præstevejsskolen.

4 medlemmer fandt det naturligt, at der på landsbasis kom et valgt råd. De afstod fra at foreslå det, fordi de kunne følge flertallet i, at problemerne her kom af en uheldig praksis, men ikke uden videre fordrede ændringer:

Folkekirkens udvikling var både hæmmet af, at det var blevet tradition kun at lovgive, når der kunne samles bred enighed, og af at kirkeministeriet i for høj grad koncentreret sig om at administrere det forhåndenværende (jfr. administra-

tionsudvalget 1969 267). Men ændrede folketinget sin praksis og fulgtes kommissionens forslag så der kom rammelove, kunne der ske udvikling uden at der hver gang skulle lovgivning til, og ministeriet blev bedre i stand til at forberede ny lovgivning og løse fælles problemer for folkekirken. Det burde iøvrigt ansætte konsulenter, bl. a. for konfirmandundervisningen, kirkens kommunikation og moderne kirkebyggeri.

Som følge af Fog Pedersens pålæg (1969 258) var nogle områder gledet ud. Men valgmenighederne hang da sammen med sognestrukturen (her var forslag om stats-tilskud, uden manglede de livsbetingelser), og vedr. ydre mission foreslog et stort mindretal, at der lokalt skulle kunne ydes tilskud til arbejdet, mens flertallet mente, at folkekirken måtte begrænse sig til betjening af sine medlemmer.

Flere ventede nu det helt store røre; det kom ikke, kun enkelte bestemte undsigelser[41].

Pastor Riemann fandt ikke, at folkekirken havde store problemer, som måtte ordnes, og forslagene var skadelige og ubrugelige[42].

Kommissionen havde afdækket væsentlige mangler, mente både amanuensis Jørgen Stenbæk og pastor E. Albinus-Jørgensen, men tillige vanskelighederne ved at løse dem (S.). dens uenighed viste, »at den eneste mulige måde at ændre på folkekirkens rammer er at løse problemerne langs ad vejen« (AJ.). Den ville demokratisere, men kom i stedet til at fremme foreningskirken – hvis ikke de politiske partier engagerede sig (AJ.). – Trods en folkekirkelig målsætning var det overset, at alle hensyn må vige for den egentlige folkekirkelige funktion, forkyndelsen. Vist var præsternes virksomhed det egentlige problem, og det var stort. Og det var forstemmende,

[41] Jørgen Thorgaard BeAW 21/5 og KD, der placerede sig mellem revolution og stagnation: Betænkningen vil blive frakendt enhver værdi, leder 14/5. – Den »almindelige uopmærksomhed« skyldes træthed hos debattererne, og især at der er en udbredt fornemmelse af, at den vil få begrænset betydning, skrev Højskolebladet (11/6, 391). Også redaktør Vagn Fredens forklarede den underlige stilhed: Der er ikke provokerende forsøg på omvæltning, og enhver erkender, at der må ændringer til i et ændret samfund; blev det til mere end strøtanker, skal liden-skaberne nok vise sig (SjT 12/6).

[42] Her var fantasier om at afskaffe de »ypperligt fungerende sogne«, som udmærket tilpasser sig den moderne befolknings fleksibilitet; at folk i byerne ikke véd hvor de hører hjemme er ikke noget argument. Menighedsrådene ville miste enhver mening, uden at der var grund til at regne med øget interesse for provstirådene. Samarbejde mellem sogne og præster var »løs teori«, skæbnesvangert for forslagene overså man de forskelle, der var. Folkekirkens problemer var den ringe kirkegang og i sammenhæng dermed præstemangelen; den ville blive større med så brogede ansættelsesforhold, og fordi man ikke undte præsterne tid og ro til arbejdet (DKt 282, 298, 310, 318, 350).

at de sociale og pædagogiske videnskaber »af retningschauvenistiske årsager problematiseres teologisk«, men hellere intet samarbejde end et påtvungent (S.).

Det er folkekirkens fortrin, at den varetager den ukirkelige majoritets interesse, skrev Stenbæk; men jo mere man demokratiserer den, desto mere falder den i hænderne på kirkelige specialistgrupper. Den er så demokratisk, som den tåler at være, en folkekirke kan ikke gennemdemokratiseres. Derfor gik Stenbæk imod provstirådene med store beføjelser, samtidig ville menighedsrådene dø. Et kommunalt udvalg burde tage sig af den fælles økonomi, mens menighedsrådene etablerede samarbejdsudvalg. Der var også grund til at betvivle, at forslagene i praksis førte til decentralisering. – Der var fællesopgaver, som nu var forsømte, de burde fordeles på præsteembederne, og hvad der kom af den slags burde fordeles på helt frivillig basis (PrfBl 17/9, 585).

Det var ikke til at undgå at drøfte kirkesyn, sådan som kommissionen havde villet det, det viste det mindretal der tog afstand på det allervæsentligste område; ved at undgå den drøftelse havde den stået i konstant fare for at lade sig lede af »tidens krav«, mente Albinus-Jørgensen. En demokratisering kunne ikke begrundes med, at de kirkelige råd savnede fornøden opbakning, der var mere mening i større indflydelse, hvis rådene havde haft god opbakning. Kun en politisering kunne skabe interesse om provstirådene, og menighedsrådene ville blot interessere kirkelige kredse.

Der måtte protesteres kraftigt imod storsogne med tilvalgsmenigheder. Og selv træge sognesammenlægninger var at foretrække for kommissionens rationelle forslag til at løse den skæve arbejdsfordeling mellem præsterne, fortsatte denne. Bag syntes at ligge en nyopfattelse af præstegerningen, hvor mange funktioner, der skulle passes effektivt, kom til at stå over gudstjenestefunktionerne. Det var vel derfor, at præsterne skulle lære nye fag (Hskbl 17/9, 611).

Just i de dage, hvor betænkningen offentliggjordes, orienterede præsteforeningens formand, Olav Lindegaard, på lukkede kreds-møder præsterne om en påtænkt »ret indgribende« nyordning (PrfBl 254, 417). Foreningen havde presset på for at skaffe præsterne et rådighedstillæg, og kirkeministeren havde lagt sig ordentligt i selen for det. Parterne var enige om forudsætningen, at præsterne påtog sig en udvidet rådighedspligt udenfor deres pastorat, fortrinsvis indenfor provstiet. Den skulle foruden vakancebetjening og bistand til sogne med store arbejdspligter omfatte betjening af institutioner, hvoraf flere faldt udenfor de egentlige tjenestepligter, og alligevel var honorarerne dér skåret bort [43].

[43] Jfr. 1971 194 f. – Ministeriet havde givet foreningen medhold i, at honorarerne måtte genoprettes, undtagen for betjening af sygehuse og indensogns alderdomshjem. Lønningsministeren havde lovet en fornyet overvejelse heraf, men en anden vederlagsform syntes udelukket, PrfBl 418.

Det vil give præsterne en begyndelsesløn som andre akademikere, sagde Lindegaard og fortsatte: Vi får en bedre arbejdsfordeling, og det er hårdt tiltrængt, og vi må gøre os klart, at sognesammenlægningerne, »der kan gennemføres administrativt« først lige er begyndt (jfr. 1971 191). Det var betænkeligt at bryde med en århundredgammel, lovfæstet orden, at en præst kun er pligtig til at betjene sine sognebørn, men foreningen gik ind for nyordningen. Den havde betinget sig, at de fungerende præster kunne forblive udenfor, hvis de ville, og at ingen præst blev påduttet bistand mod sit ønske, samt der blev oprettet samarbejdsudvalg, så arbejdsfordelingen kunne ske efter indbyrdes kollegiale aftaler (PrfBl 417).

Det mindede unægtelig om strukturkommissionens tanker, ventileret og gennemheglet i 1969 (1970 142). Nu accepteredes forslaget med næsten 100 % på kredsmøderne og af et enstemmigt repræsentantskab, der dog kendte til bekymring for præstefriheden. Både foreningen og ministeren understregede, at det personlige forhold mellem præst og sogn ikke blev brudt. Den 28. august blev rådighedsordningen en kendsgerning, ved en aftale mellem Danske Statsembedsmænds Samråd og lønningsministeriet (PrfBl 569). Lindegaard opfordrede – med held (PrfBl 798) – præsterne til at gå med: Allerede i 1958 burde der være arbejdet for en rimeligere arbejdsfordeling (PrfBl 634), det var noget meget tiltrængt og kunne ordnes uden sogneinddelingen blev rørt (PrfBl 570).

Der kom dog nogen uro, da cirkulæret om nyordningen forelå. Det strukturkommissionen ikke kunne, har foreningen klaret via lønningsedlen, skrev Søren Krarup, nu er vi funktionærer i provstiet (Tidehverv 110, jfr. PrfBl 746, 798), mens andre ymtede om fælleskommando, storsogne og strukturaktivisme (PrfBl 730, 794) eller spurgte, om ikke menighedsrådene var gået for nær (PrfBl 764, 795). Lindegaard svarede: Ministeriet havde været inde på den ordning, før betænkningen forelå, og den drejede sig om fornuftigt samarbejde, ikke fælleskommando; egentlig hørte institutionerne under præsternes tjenestepligt (731), dette var alene en administrativ rationalisering, som kunne overflødiggøre vidtløftige ideer (798). Der var ikke solgt en tøddel af præsternes frihed (797), og hensynet til menighedsrådene varetog bisperne[44], hverken de enkelte menighedsråd eller deres landsforening var præsternes arbejdsgiver

[44] Både hos de enkelte menighedsråd og Landsforeningen mærkedes dog lyst til at rådene talte med, hvor det drejede sig om langvarige vakancer, KP 7/12, MrBl 1972 6.

(765); som embedsmænd havde de staten som arbejdsgiver, forklarede Lindegaard ved anden lejlighed[45].

Vi har en sund ordnig, og »hvis folkekirken skal bevares, må den være, som den er«, sagde Birkedal Nielsen på Kirkeligt Samfunds årsmøde, strukturkommissionens betænkning anså han for henlagt. Biskop Dons Christensen var knap så tryk, rådighedsordningen viste, »at man er på vej til at ansætte præster direkte i folkekirken i stedet for i sogne, provstier og stifter« (DKt 473 f.).

Op til valget blev partierne spurgt om deres holdning. Orla Møller (S) og Ole Samuelson (R) ville afvente debatten om betænkningen; begge sammenlignede menighedsrådenes vilkår med skolenævnene og fandt, at de klart havde flere beføjelser[46]. – Betænkningen blev tilstillet samtlige menighedsråd og Landsforeningen lagde op til et landsdækkende studiearbejde, uden dog at ville nå frem til et forenings-standpunkt (MrBl 203, 229; og 1972 5). Nytåret 1972 drøftede biserne sammen betænkningen. Et par af dem havde forud sagt fra, de kunne ikke være med til at undergrave nærdemokratiet[47]. Der kom ikke nogen samlet dom; pro-

[45] PrfBl 746. Jfr. Jørgen Kristensen: Folkekirken er statens kirkevæsen, og efter dette væsens formål ansætter den statstjenestemænd til at forkynde. Bisper og menighedsråd er ikke instanser overfor staten, men instanser i statens eget kirkevæsen, som repræsenterer de saglige og forbrugermæssige hensyn, som staten har sat dem til at varetage (Vartovbogen 116; jfr. Erik Jensen om bispeeksamen, Aalborg Stiftsbog 1970 45). – Nu vedtog folketinget, med betydning for de fleste præsteembeder, at reducere antallet af kgl. udnævnelser (1971 195). Forslaget var motiveret sådan: »I overensstemmelse med de retningslinier, der foreslås indenfor statens område foreslås det samme for folkekirken (Till. A 1976); under behandlingen berøres det aspekt slet ikke (henv. se. Ft 71/72 17). – Fog Pedersen og Morten Lange jfr. her note 1.

[46] Orla Møller ønskede decentralisering og administrativ forenkling, kommissionen bebrejdede han at den ikke havde udarbejdet konkrete forslag; Samuelson fastholdt, at sognet måtte være grundelementet, sognesammenlægninger burde fremmes ad nogenlunde frivillig vej; Damsgaard henviste til Venstres handlingsprogram, mens Burgdorf (K) ventede adskillige ændringer som følge af betænkningen og samtidig talte han for større beføjelser til menighedsrådene; betænkningen havde været udgangspunkt for KF's kirkepolitiske program (KD 17/9). – Fog Pedersen undrede sig over den ringe debat i kirkelige og politiske kredse, selv var han imod betænkningens forslag om en tre-dobling af provstiernes antal og specialisering af præsterne (SjT 25/8, Berl. Tid. 12/9), men blev belært om, at det ikke var foreslået (SjT 2/9, BeAW 3/9).

[47] Biskop Kvist RoSt 1972 3, biskop Høirup Medd. fra Århus stift 47. Høirup fortsatte: De henkastede kongstanker forbliver et drømmefoster, partierne vil ikke reducere menighedsrådenes beføjelser, tværtimod.

blemerne måtte løses efterhånden, som de trængte sig på, fandt bisperne. Foreløbig var der grund til virkelig at overveje en sogne-medhjælperordning (KD 7/1 72). Og her kunne de støtte sig til stærkere formulerede ønsker i den retning[48].

Konfirmandundervisningen stod stadig på dagsordenen, ikke alene fordi situationen kunne fornemmes næsten håbløs, men også fordi der var noget at råde bod på, mangel på pædagogisk erfaring, på hjælpemidler m.m. (t.eks. biskop Kvist KD 5/6, biskop Høirup PrfBl 674). Men en lærer følte grund til at advare præsterne mod at gennemgå de samme emner som skolen og endda bruge det samme materiale: Skal præsterne blot fortsætte, hvor skolen slap, så ser konfirmanderne en ny lærer i præsten. Ligger mulighederne ikke i »at være præst fremfor lærer«? (Else Svendsen KD 16/12).

Præstehøjskolen havde fået afslag på en ansøgning om at få en mand til at tage sig af konfirmandundervisningen; kurser herom mødtes med stigende interesse, og der burde rundt om oprettes lokale arbejdsgrupper, ligesom der var behov for forskning og udgivers virksomhed. Forstander Chr. Thodberg undrede sig: Praktisk talt alle præster jeg har mødt i de sidste år har givet udtryk for, at undervisningen var blevet en byrde. De fleste kom til kort, og det skyldtes pædagogiske vanskeligheder ved at gøre konfirmanderne interesserede. Det fik præster til at gå af før tiden, så »hvis man vil imødegå præstemangelen, gøres det mest effektivt ved at give præsterne modet og lysten tilbage i konfirmandstuen«. Religionspædagogikken burde aldeles omgående placeres kraftigt på præstehøjskolen[49].

[48] Det stod ikke på præsteforeningens ønskeseddel, den var optaget af at rådighedsordningen ikke afskar muligheden for at få medhjælp til konfirmandundervisningen (PrfBl 749) og af at sikre præsterne sekretærhjælp til kirkebøgerne (PrfBl 422). Men menighedsrådsforeningen ønskede fornyet undersøgelse vedr. en sogne-medhjælperordning, mens den vendte sig imod, at ministeriet lejlighedsvist søgte at inddrage kordegne- og kirkeassistentstillinger i København/Fredriksberg (MrBl 76, 101, 131, 159, 229; jfr. 1971 190). Diakonerne drøftede ivrigt sogne-medhjælpere (KD 22/2, 4/3, 31/3). Ellers var det især loven om nød-uddannelsen og overvejelserne om udvidet dåbsundervisning, der kaldte ønskerne frem, f.eks. Græsholt: Havde vi haft sogne-medhjælpere, så er jeg ikke sikker på, at der havde været præstemangel, KD 31/1.

[49] KD 29/11, jfr. 28/3 70 og 23/10. – Amanuensis Sigfred Pedersen havde efterlyst initiativ fra politikerne vedr. præsteuddannelsen og de svarede ham, at det ikke var deres opgave, eller at det vedkom universitetet, eller at præsterne selv måtte sørge for deres efteruddannelse. Han konkluderede: Politikerne skubber deres ansvar fra sig, KD 27/11.

Bisperne var sammen kort efter og støttede Thodberg (KD 1/12). Biskop Kvist vurderede ret optimistisk: Endnu mangler der meget før vi har en tidssvarende konfirmandundervisning, men mange gode kræfter er ved at forene sig (RoSt 1972 4, jfr. KD 7/1 72).

III C. *Liturgikommissionen.*

Sidst i november forelå det første resultat fra den liturgiske kommission (1971 202), i »Betænkning om en foreløbig revision af højmessens« (nr. 625). Her var forslag om sproglige lettelser og forenkling. Vedrørende nadveren var der 3 udkast, bl.a. med tavs uddeling. Ved dåben havde man avet lyster til at revidere 1912-ritualet, også tilspørgselen var drøftet uden at der nu kom noget forslag.

»Man skal vist være teolog for at kunne engagere sig« her, skrev redaktør Jørgen Ginnerup, der mente at det ikke kunne gå hurtigt nok med større ændringer, »hvis man vil se unge mennesker i kirke« (BeAW 10/12, jfr. 29/10). Sådan så flere, bl.a. KFUM-spejderne på det og de udgav en række gudstjenesteforslag i protest mod den »kirke, der ikke officielt vil imødekomme børns og unges ønsker om et nutidigt gudstjenesteritual« (jfr. KD 19/1; pastor Per Jensen i Kirkefondets årbog 49 og Berl. Tid. 14/11). – Grundtvigske folk kunne da efterlyse et nyt dåbsritual (Vestkysten 4/9), ellers var iveren for ændringer ikke stor. Pastor Riemann kunne endog levere et forsvar for indgangsbønnens »trøstermand« som både oprindeligt og teologisk velbegrundet (DKt 470).

Men opgaven havde alene været en lempelig revision, og efter nytår var en udvidet kommission – med pastor Per Jensen som repræsentant for de progressive – klar til et mere dybtgående arbejde, som ville tage 4–5 år. Arbejdet skulle foregå under den størst mulige åbenhed, om muligt ville der komme delbetænkninger, og jævnsides med arbejdet kunne der blive tale om forsøgsvirk-somhed, skrev formanden biskop Johs. W. Jacobsen[50].

[50] Sjt 20/12. – Samtidig forlod dr. phil. Jens Kruuse arbejdet, han syntes ikke, at han kunne yde noget brugbart. Han gjorde det med en følelse af uro over roen i kirken. Her kom de sammensvorne sammen, de der hørte til. Kruuse vidste da, at var forkyndelsen hørt, så var der ikke givet nogen færdig fred, alligevel måtte man se at komme ud af sammensværgelsens trykke behag, uden at han kunne give en løsning, Haderslev stiftsbog 18.

IV. *Indenfor murene.*

Debatten om kirkens ansvar i verden gik videre (1971 197 ff.), men nok noget afdæmpet. Problemet føles mest der, hvor man ser i verdensperspektiver. Et velbesøgt Roskilde-møde havde maoismen som hovedemne og behandlede det nye menneske – ikke hvad et menneske er, men hvad det kan blive. Hovedtaler var professor Jürgen Moltmann, som talte om »Håbets Gud« og troen, der fordrer visioner og konkrete utopier (KD 2/2). Der skal ikke siges noget til, at man greb sagen »verdsligt an«, især ikke hvis man næste år peger på, at 2 milliarder står uden mulighed for at høre evangeliet, bemærkede Græsholt (DMSs årbog 84). Og missionssekretær K.E. Wienberg beklagede, at de møder ikke mere drejede sig om mission, en nær forbindelse mellem tankerne på mødet og det arbejde, der rent faktisk gøres, kunne være til gavn (DMBl nr. 3, jfr. Aksel Thormann KD 8/7).

Den stadige politisering af kirken på internationalt plan er både til at forstå og må bekymre, fandt Græsholt. Kirken er jo til enhver tid imod det onde, men aldrig et parti til det ondes afskaffelse, her må enhver finde sin egen vej (Lolland-Falsters stiftsbog 64). Det vidste generalsekretær Ole Bertelsen også (DMBl nr. 5, KiVe 109). Han var optaget af at bygge bro mellem dem, der betoner missionens egentlige og eneste ærinde, og dem, der understreger det politisk-sociale engagement: Måske var syntesen ny erfaring og ny erkendelse af den håbets revolution, der kom med Kristus, så man sammen hørte evangeliet om ham, som er vort håb – dette at fyldes med håb og blive vaccineret imod håbløshed. Mission er »at inficere mennesket med håb« (Hoekendijk og Moltmann; DMBl nr. 6, jfr. nr. 8 og DMSs årbog 1969 54).

Revolutions- og håbsteologien er politisk sværmeri, skrev Søren Krarup. »Der kan ikke drives politik ud fra evangeliet – det er luthersk tale om politik. Basta! Politik og evangelium er skilt helt radikalt« og enhver sammenblanding ophæver det ubetingede i evangeliet (Tidehverv 64). I en anden forbindelse bemærkede en grundtvigsk præst: Tidehvervsgrundtvigianismen misbruger Luther og Grundtvig og er milevidt fra dem, når den skiller troen og verden. De 2 ville hverken sammenblanding eller adskillelse, de stod i et dirrende spændingsforhold mellem kristendom og politik (Johs. Jørgensen KD 14/4). – Også Birkedal Nielsen vendte tilbage til det tema: Forkyndelsen skal gerne føre med sig, at menneskers

medmenneskelige og politiske samvittighed bliver styrket, så de veloplagte og udholdende engagerer sig i den medansvarlighed, som livet kræver. Det fører naturligt til, at der dannes organisationer, et samarbejde må jo have ydre rammer. Men de må ikke forsynes med kors, de bliver aldrig andet end rent borgerlige ordninger (DKt 510).

Den mest geniale opfindelse til at afkristne et helt folk, det er folkekirken, og den er godt på vej til at nå det, erklærede dr. theol. Johs. Aagaard. Verden er ikke til for den; den lever i et babylonisk fangenskab, og hovedopgaven er at løsrive den fra staten. Alt det som systemet nu umuliggjorde kunne virkeliggøres ved fuld præstefrihed og med samme frihed for menighederne, så kunne man samles og indrette sig som man ville (Aalborg Stiftstid. 1/8). Den 3. økumeniske bevægelse troede ikke længere på samvirke med andre for en moderat udvikling. Efter Holstebro-mødet (1971 201) havde man trukket sig tilbage fra »Kirkedage 71«, det blev ikke andet end en stor konference, og det mål var for lille[51].

Kirkedage 71 skulle være et åbent forum for samtale om »menneske i en ny tid – kirke i en ny tid«. Det blev forskelligt fra det aktionsbestemte Mini-Uppsala (1969 256), hvor der var rejst kirkelige skel, her prøvede man at fjerne skel. Men kirken måtte i højere grad gøre sig de samfundsmæssige sammenhænge bevidst, ellers blev al tale om »næsten« noget luftigt, eller i bedste fald kun noget der berørte personlige forhold, og det var at forvrænge reformati- onens anliggende. – Skuffelser kom der på mødet, man blev kun halvt så mange som bebudet, og grundtvigske og missionsfolk var svagt repræsenterede. Ellers syntes det at have været en oplevelse for de 600 – med en gennemsnitsalder på 37 år – at have været så mange sammen i et åbent og kristent fællesskab, der ikke lukkede af for tidens problemer. Lidt påfaldende meget blev der skrevet om stor danselyst, men det skyldtes måske mest undren hos referenterne[52].

[51] Johs. Aagaard Reformatio 60. Den kristelige Studenterbevægelse og den katolske studenterbevægelse stod bag Århus-konferencen 1971. »Kærlighed og fantasi« var hovedtemaet; man ville se kritisk på, at mennesket sønderdeles, så man på det personlige plan accepterer holdninger, især kærligheden, som man op- hæver på det politiske plan. Det sætter så førende teologer i system og gør til det rigtige. Her ville man vise sammenhæng mellem det indre og det ydre, mellem mystik og politik, mellem personligt og politisk skrev Aagaard, AAST 25/7.

[52] Overvejende efter Erik Kyndal (RoSt 147), der begrundede sin deltagelse sådan: Inspirationen fra den 3. økumeniske bevægelse må holdes fast på diskus-

Aagaard meldte afbud som taler for at tage til Afrika (KD 29/6), fra det hold mente dog nogen, at der var blevet rusket op i kirkelig og politisk vanetænkning (AASt 18/7). Een resolution kom der, en arbejdsgruppe ville sikre kristendomsundervisningen et rimeligt timetal, at menighedsrådene fik mulighed for at ansætte pædagoger, og at kirkeministeriet oprettede et religionspædagogisk institut. Dette sidste anbefalede undervisningsdirektør Baunsbak-Jensen, han mente det kunne startes under fritidsloven, mens biskop Græsholt fandt, at ville ministeriet ikke gøre noget, så måtte man selv tage fat (KD 10/7).

Det økumeniske arbejde har sine tilbagevendende problemer. Menighederne forstår ikke nødvendigheden af det (Bodil Sølling KD 1/8 70), og kirkeministeriet er også karrigt. Tilskuddene herfra vokser, men ikke så folkekirken kan gøre sin skyldighed (KD 15/4 1970 og 14/4 f., 29/4). Der blev et ledigt præsteembede ved Københavns Domkirke, og kirkeminister Fog Pedersens idé om at en af præsterne der skulle »bistå Københavns Biskop i varetagelse af af folkekirkens mellemkirkelige relationer« lød sig realisere. Opgaven tilfaldt formanden for Det mellemkirkelige Råd, Johs. Langhoff. Kristeligt Dagblad meddelte, at nu fik kirken sit »udenrigs-kontor« (13/1, jfr. 16/9), og Langhoff mente selv, at kirkens forpligtelser her var officielt anerkendt (KP 2/3). Søren Krarup rykkede ud mod dette kup fra en lille klike, som ville engagere folkekirken officielt i det, der alene var privatfolks private interesser. I krigen fik han ikke følgeskab, men udgangspunktet havde han nok fælles med mange[53].

sion med luthersk teologi og vores virkelighed, folkekirken. Vi andre kan godt spørge, om den kan opretholdes på længere sigt, men vi rører ikke ved det, fordi vi ikke har nogen bedre løsning (1971 201). Se især KD 5/7 ff., Dansk Kirkeliv, konferenceavisen »Varmt brød«, Ungdomsarbejderen 62, Nyt fra Kirkefondet nr. 2, Sjt 12/7. – Om dansen, at lege for Herren, se AASt 18/7, KD 13/7, 16/7, Berl. Tid. 18/7. Præsters uvilje mod resolutioner, KD 10/7.

[53] Fog Pedersen svarede, at det var nødvendigt med bistand til Kbhvn.s biskop og at tage hensyn til udlandet. Det tilbageviste Krarup: Folkekirken skal være sig selv og ikke et servilt aftryk af andre kirker. Lad fremmede vide, at de ikke kan komme til at tale med folkekirken, og lad dem rejse hjem hvis de vil bruge den i deres kirkelige udenrigspolitik (KD 13/2 ff., Jy-Po 18/2; 1968 671). – Kritikerne af det økumeniske burde sendes ud og være med, så de fik deres forestillinger revideret, og arbejde blev ikke bare overladt dem, der iver for store fremskridt, havde biskop Schiøler anbefalet (RoSt 1970 37). Baunsbak-Jensen kom med i Evian og vendte hjem med inspiration til den idéfattige folkekirke og med forståelse for, at sækulariseringen krævede udvidet samarbejde mel-

Også indenfor de aktive i arbejdet er der markante forskelle (1971 200). Det mærkes når arbejdet skal drøftes. Fra en side i folkekirken ønskede man de forældede konfessionelle strukturer nedbrudt, men mødte advarsler mod at lægge konfessionerne for had, og mod at man presser hinanden over evne (KD 19/4). Ret stilfærdigt havde det økumeniske Fællesråd fået nye love, fra alene at være et samtaleforum var det også blevet et aktionsforum (KD 14/4 ff., 30/10 1970; Økum. Medd. 1970 nr. 1). Herefter opgav katolikkerne deres observatørstatus og fik fuldt medlemsskab (KD 25/9 70). Økumeniske arbejdsgrupper og kirkelige organisationer kunne nu være med og blev opfordret til at indtræde. Det ville Indre Mission ikke, man gavner fællesskabet ved at bevare sin identitet, svarede Kr. Friis. Det økumeniske har fremmet den opfattelse, at det er lige fedt om man er det ene eller det andet (KD 26/9, jfr. 24/9).

Der spores stadig nogen spænding mellem Indre Mission og den såkaldte »sektariske vækkelseslinie«[54], og til den anden side opstår der let misforståelser i forholdet til KFUM og K[55].

Året før var der lagt op til, at Indre Mission skiftede kurs i forhold til kvindelige præster (1971 206). Afgørelsen kom omsider med en erklæring, hvori det hed at en del af bestyrelsen stod på det gamle standpunkt, mens en anden del ikke gjorde det og ønskede, at samfundene blev stillet frit (IMT 92, KD 15/1). Senere og sidst ved årsmødet måtte Kr. Friis anholde dem, der ville gøre det bibelsk uklare klart. Formandsstolen i Indre Mission var stor, men der skulle kun sidde én i den, sagde han; han havde missionærerne bag sig. Andre måtte svare, de mente ikke at der var vist deres standpunkt respekt: Man skulle ikke være tidens trælle, men heller

lem kirkerne (KD 5/8 70, Hskbl 1970 496). Han fik det råd at læse i Ny Testamente, når han »var blevet nøgtern igen efter dette idealistiske trip, hvor »evangeliet« var blevet brugt som stof»; man må dog vide hvad evangeliet er, når man gerne vil bruge det til så meget (Heick Hskbl 1970 546).

[54] KD 18/2, 5/3, 30/3, 14/7; BeAW 7/1 72; jfr. 1970 162; 1971 205.

[55] Nu gjaldt det den gensidige repræsentation i bestyrelserne; IM ville selv bestemme, hvem der i dens bestyrelse skulle repræsentere KFUM og K, og dér lod IM sig ikke længere repræsentere ved formanden, men ved en sekretær; det traditionsbrud vakte undren, KD 15/1, 11/6, 14/6, 22/6, 2/7, jfr. 17/10 70). – IM fandt også stadig grund til at kalde de unge til orden, fordi forkyndelsen var for spag, arbejdet for udflydende, KD 10/6; replikker 12/6 og 21/6: Til kammeratskabsaftnerne (i Herning) samler vi 1.000 unge til hele aftenens program. Om IMs højskoler, der var kommet for langt bort, se KD 23/9, 28/9; jfr. KD 7/1, 9/1.

ikke fortidens; de høstede bifald hos forsamlingen (KD 10/6, jfr. 24/2). Det blev antydnet, at en sprængning havde været nær, men herefter ønskede alle debatten afsluttet og ro om arbejdet (KD 15/6, 26/6). Noget af beslutningens ansvar og smerte var lagt på samfundene, sådan forstod sognepræst Verner Andersen forløbet. Han håbede ikke, at de blev splittede og at bestyrelsen blev lammet af, at den for første gang ikke havde kunnet blive enig (IMs almanak 44).

»Sammenslutningen til oprettelse af et menighedsfakultet« (1969 270) skitserede nogle muligheder (KiInf nr. 1, KD 26/2), de blev nok bremsede ved sognepræst Asger Højlands død (31/3). Derimod satte Indre Mission og Kirkelig Samling om Bibel og Bekendelse sig for at invitere teologiske studenter på præstekursus (KiInf nr. 6).

I forbindelse med Kirkelig Samlings stævne foretog biskop Chr. Baun en ordination, ordinanden havde betinget sig at han blev ordinator (MrBl 248). Og efter den frugtesløse henvendelse til biskopperne (1971 note 18) prøvede den kreds at appellere til folkettingen, for at den rummelige folkekirke også kunne vise tilhængerne af det gamle embedssyn hensyn. En adresse samlede godt et halvt hundrede underskrifter[56].

En Gallup-undersøgelse ved DMS's jubilæum viste, at 3/4 af befolkningen stillede sig positivt overfor ydre mission, og 1/10 var imod. 41 % mente så, at hovedformålet var at udbrede evangeliet, og 51 % at det var praktisk hjælp. Knap 1/2 fandt, at u-landshjælpere var bedre egnede til dette, knap 1/3 fandt missionærerne bedst egnede. Den positive holdning var størst på landet og mindst i hovedstaden, og den var større hos ældre end hos yngre (Berl. Tid. 18/7). Missionsselskaberne vægrede sig noget ved at tro på så megen forståelse (dog: Der er 3 millioner potentielle givere, DMBI nr. 10). Året sluttede også med en fornyet kraftig fælles appel om støtte, for af de 13,5 millioner, der var budgetteret med, manglede 2,7 millioner (KD 15/12). De 2,2 kom ind, og året endte igen med følelige underskud (Berl. Tid. 16/1 72).

[56] Primært rejstes krav om en tilkendegivelse af, at ministeren ved bispevalg ikke var bundet til nr. 1, så fik tilhængerne af det traditionelle embedssyn en chance, og ellers kom der kun biskopper, som var for kvdl. præster. Subsidiært krævede man en særlig ordinations-biskop eller i det mindste, at ordinationen gives fri, så en biskop kunne overlade ordination til en anden gejstlig ordinator efter ordinandens eget ønske, Reformatio 66. – Man havde opfordret andre til at støtte henvendelsen, eller i det mindste at der skete en videreførelse af den kirkelige frihedslinie, PrfBl 782. Det sidste gjorde 4, bl.a. forstander Johannes Müller, der spurgte sine kolleger: Hvor er frisindet henne? KD 26/1 72.

Der tales fortsat om samarbejde, men der er forskelle mellem missionsselskabernes medarbejdere og bestyrelserne, som holder igen (KD 29/12 70, jfr. KD 22/5 70 og Sudan 1970 nr. 10). Der kom dog en aftale mellem DMS, Østerlandsmissionen og Dansk Pathanmission om et vidtgående samarbejde. De 3 organisationer arbejder videre hver for sig, men nedsætter et fællesudvalg til at forestå islammission under ansvar overfor de 3 bestyrelser, og DMS stiller sit sekretariat til rådighed for de 2 andre selskaber. Det betød ingen ændring for de nuværende missionærer, men nye missionærer skal antages efter beslutning i de 3 bestyrelser (DMBl 1972 nr. 1).

Kristeligt Dagblad måtte igen appellere til sine læsere om støtte (1971 210). Den tekniske omlægning havde krævet uforudsete udgifter og bladet stod med en tyngende gæld. – Abonnenttallet var også faldet med 800 (KD 1/6). – »Uden betydelig og hurtig hjælp« kan den dag snart indtræde, hvor bladet ikke længere kan udkomme, skrev bestyrelsen (KD 31/7, 28/8). Foreløbig kom der 965.000 kr. og der blev nytegnet 1864 abonnenter (KD 1/10, 13/11).